

Jongere Tuinkunst

Drs. C. S. Oldenburger-Ebbers*

De tuin- en landschapsarchitect K. C. van Nes (1876-1952) en zijn collectie in de bibliotheek van de landbouwhogeschool

Persoonlijke gegevens

Klaas Cornelis van Nes werd 23 april 1876 te Boskoop geboren als zoon van de boomkweker Hadriaan van Nes en Anna Wilhelmina Schoorel. In 1882 verhuisde de Kwekerij K. van Nes en Zn. van Boskoop naar Apeldoorn, waar Klaas onderwijs volgde (lagere school en H.B.S.). Hierna deed hij tuinbouwervaring op bij verschillende kwekers in binnen- en buitenland. In ca. 1895 kwam K. C. van Nes als boomkweker bij zijn vader in de zaak te werken, de firma K. van Nes en Zonen, vooral bekend om zijn prachtig en uitgebreid heestersortiment. Catalogi van deze firma van 1901-1932 zijn nog aanwezig op het RIVRO te Wageningen. In de Springer-Collectie worden enkele bestellingen van L. A. Springer bij deze firma, bewaard. Als bedrijfsleider fungeerde lange tijd de heer W. J. Hendriks, een der oprichters van de Nederlandse Dendrologische Vereniging en auteur van het standaardwerk „Onze Loofhoutgewassen” (1940). In de K. C. van Nes-Collectie, die na het overlijden van K. C. van Nes (20 augustus 1952) aan de Landbouwhogeschool werd geschonken, bevindt zich ook een aantal ontwerpen met het stempel van

de firma K. van Nes en Zonen, uit het begin van de 20ste eeuw (ca. 1907 tot 1918). Na het overlijden van zijn vader (29 april 1907), zette K. C. van Nes de firma K. van Nes en Zonen nog enige tijd voort. Aan het bedrijf was ook een afdeling tuinarchitectuur verbonden en K. C. van Nes begon zich steeds meer voor deze tak van het bedrijf te interesseren. Bij enkele projecten had hij al vroeg bewezen de capaciteiten te hebben voor het ontwerpen en inrichten van terreinen en tuinen bij grote complexen, zoals „Het Apeldoornsche Bosch” voor de Vereniging Centraal Israëlitisch Krankzinnigen Gesticht (vanaf 1909), het P. W. Janssen Ziekenhuis te Almen (1913) en allerlei werkzaamheden voor de Staatsmijnen te Limburg (1917-1920). Vanaf 1917 begon Van Nes zich te richten op planning en groenvoorziening van stadswijken. Resultaten hiervan zijn: het uitbreidingsplan voor Apeldoorn „Berg en Bosch” (1917), een exploitatieplan voor een villawijk in Epe (1918) en groenvoorzieningen voor een wijk in Doetinchem (1918) en voor de Woningbouwvereniging „De Goede Woning” te Apeldoorn (1920). Ook in de landschapsarchitectuur

begon K. C. van Nes zich steeds meer te interesseren. Het ontwerp voor de Leidse Hout, aangelegd tussen 1927 en 1937 en zijn plannen voor het Amsterdamsche Bosch uit 1933/’34, hoewel niet uitgevoerd, zijn hier goede voorbeelden van. Nadat de firma K. van Nes en Zonen in andere handen was overgegaan, kon hij zich geheel aan de landschapsarchitectuur en stedsbouw gaan wijden. K. C. van Nes is van de volgende instellingen lid geweest:

- Bond van Nederlandse Stedsbouwkundigen
- Bond van Nederlandse Tuinarchitecten (sinds 1940)
- Stedsbouwkundige Raad van het Instituut voor Volkshuisvesting en Stedsbouw
- Hoofdbestuur lid Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde.

De collectie ontwerpen van K. C. van Nes omvat 75 projecten en ca. 1350 ontwerpen, tekeningen en schetsen. De projecten zijn topografisch gerangschikt in een catalogus beschreven. De bij dit artikel behorende Werkenlijst is te raadplegen in de Afdeling Speciale Collecties/Bibliotheek Landbouwhogeschool Wageningen.

Aard van de werkzaamheden

Wanneer we de opdrachten in de Werkenlijst overzien, blijkt dat de opdrachten van K. C. van Nes in enige groepen zijn te verdelen:

- a. gemeentelijke opdrachten,
- b. opdrachten van Rijk en Provincie,
- c. opdrachten van instellingen als ziekenhuizen en inrichtingen,
- d. particuliere opdrachten.

Van Nes maakte uitbreidingsplannen voor de gemeenten Apeldoorn, Rhenen, Soest, Zeist en Bloemendaal en een streekplan voor de regio Leekstermeer. Deze plannen bevinden zich niet in de K. C. van Nes-collectie in Wageningen, maar waarschijnlijk in de diverse gemeentearchieven.

Voor de volgende gemeenten verzorgde Van Nes groenvoorzieningen en wegenplannen: Amsterdam, Apeldoorn,

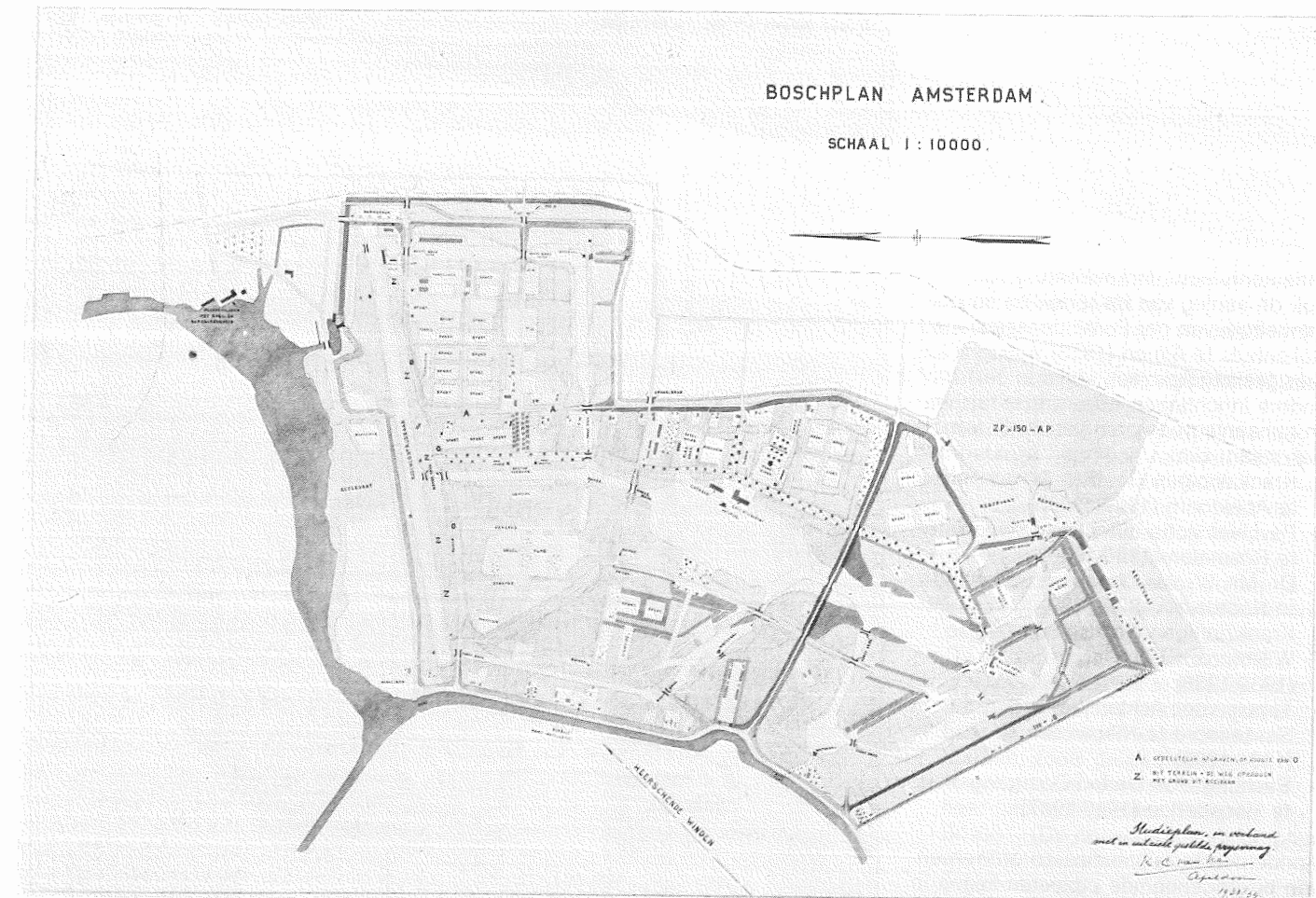
Epe, Ermelo, Doetinchem, Heiloo, Nijmegen, Oegstgeest, Sittard en Vaassen.

Het aanleggen van het recreatiegebied „De Leidsche Hout” was een bijzondere gemeentelijke opdracht die 10 jaar in beslag heeft genomen. Jammer genoeg is dit werk van Van Nes in de oorlogsjaren erg aangetast, zodat de oorspronkelijke opzet volgens Van Nes na de oorlog nauwelijks te herkennen was.

Grote projecten, die Van Nes in dienst van Rijk en Provincie heeft uitgevoerd, waren de aanleg van groenvoorzieningen bij woningcomplexen van de Staatsmijnen (1917-1920), de landschappelijke verzorging van de Rijksweg Apeldoorn-Zwolle (1939-1945, slechts voor een klein gedeelte uitgevoerd) en wegeaanleg in opdracht van Provinciale Waterstaat en de Stichting Weg in het Landschap (W.I.L.). Langs de Rijksweg Apeldoorn-Zwolle liet Van Nes kwekerijen voor

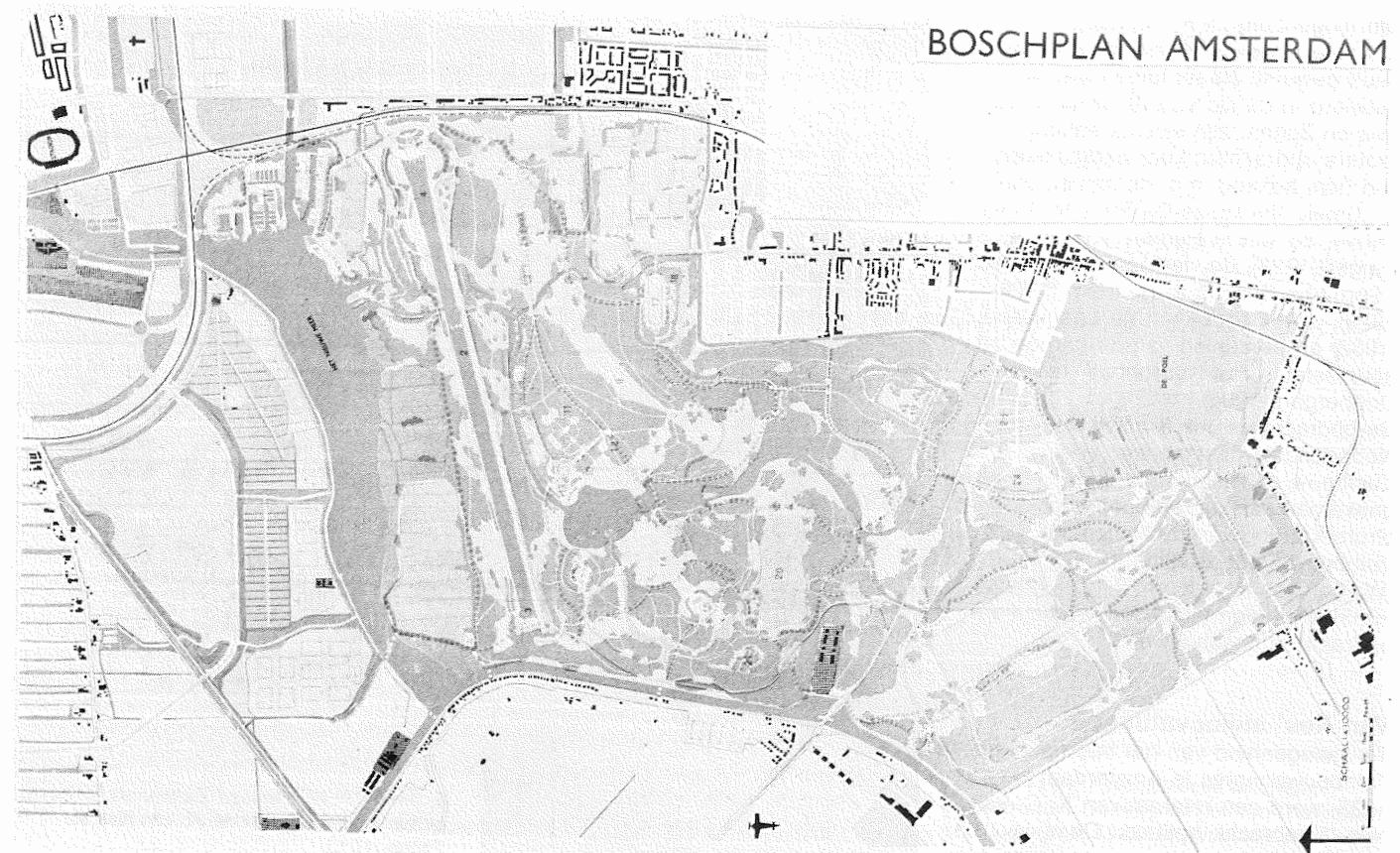
inheemse planten inrichten ter verfraaiing van de taluds. Voor de Staatsmijnen Wilhelmina, Emma en Hendrik realiseerde Van Nes groen van allerlei aard, zoals een schooltuin, een casinotuin, beplanting langs wegen en taluds, binnentuinen en pleinen bij woningcomplexen, sportvelden etc. Van Nes heeft tijdens zijn leven een grote ervaring opgebouwd in het aanleggen en inrichten van ziekenhuis- en inrichtingsterreinen. Al heel vroeg kwam hij bij de firma van zijn vader hiermee in aanraking; hij maakte toen ontwerpen voor de terreinen van een ziekenhuis aan de Sprengenweg te Apeldoorn en van het sanatorium te Beekbergen, maar met de inrichting van „Het Apeldoornsche Bosch”, het Centraal Israelitisch Krankzinnigen Gesticht, deed hij voor het eerst uitgebreid ervaring op. Van 1909 tot 1940 werden deze terreinen aangelegd en Van Nes ontwierp hier de omgeving van de verschillende paviljoens, de wegeaanleg, de wandelingen en de

* Conservator afd. Speciale Collecties, Bibliotheek L.H.

1. Boschplan Amsterdam, studieplan i.v.m. prijsvraag. K.C. van Nes, 1934

2. Boschplan Amsterdam, aldus door de Gemeente uitgevoerd, 1937.

patiententuinen, de keukentuin etc. Ook de aanleg van de terreinen en de wandeltuin van het P. W. Janssen Ziekenhuis te Almen (1913) was een zeer geslaagd project. Andere inrichtingen waarvan de terreinen tuinaanleg op naam van K. C. van Nes staan, zijn:

- Krankzinnigen Gesticht St. Joseph te Apeldoorn (1927-1928)
- Psychiatrische Inrichting Coudewater te Rosmalen (1928-1939)
- Dr. Mr. W. van den Bergh-Stichting te Noordwijk (1929-1930)
- Krankzinnigen Gesticht St. Willibrordus Stichting te Heiloo (1932-1938)
- Tehuis voor Achterlijke kinderen Sassenoord te Nieuwveen (1934-1935)
- Stichting Hoenderloo Doorgangshuis te Hoenderloo (1946-1947)

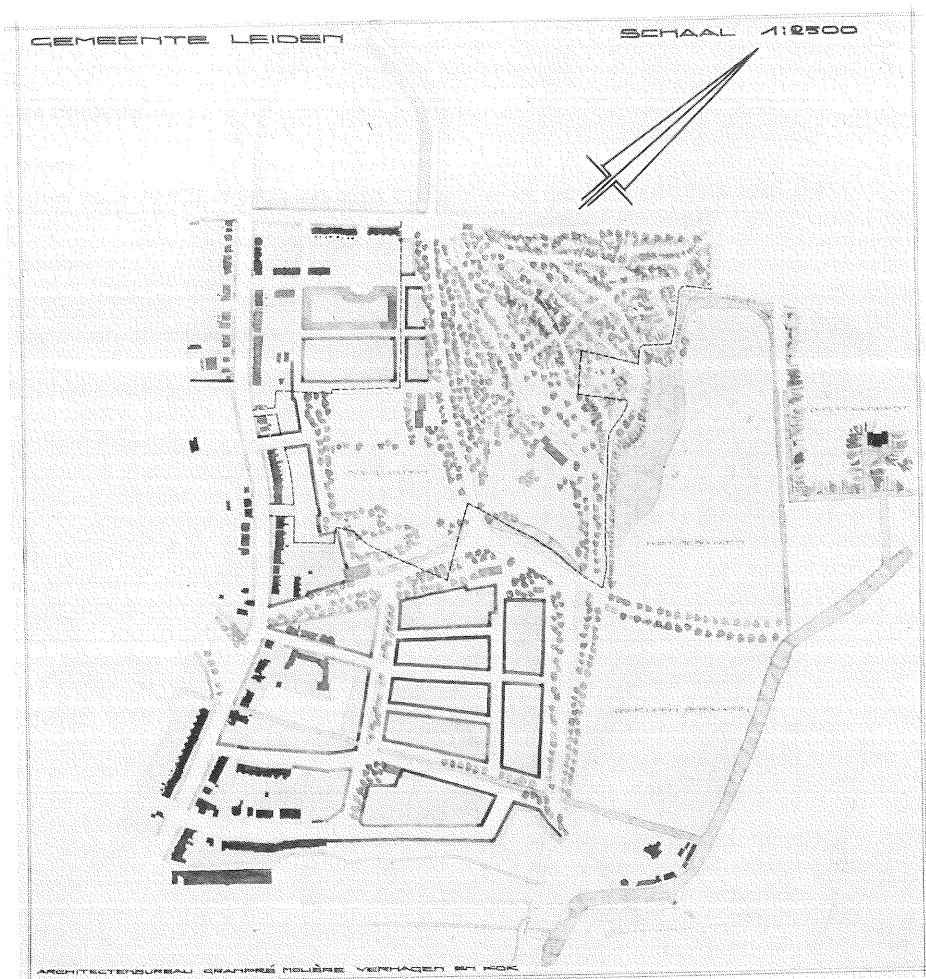
Honderden terreinstudies en ontwerpen van bovengenoemde projecten liggen in de Van Nes-Collectie opgeslagen.

Wanneer we het totaal aan werk van Van Nes overzien, kunnen we concluderen dat hij in vergelijking met zijn tijdgenoten D. F. Tersteeg en S. Voorhoeve weinig voor particulieren heeft gewerkt. Naast tuinen die hij ontwierp in de tijd van de firma K. van Nes en Zonen, zijn slechts enkele grotere opdrachten voor particulieren van hem bekend, o.a. de aanleg van „t Broek” bij Huize De Ehze te Almen (1914), de tuin te Heerlen voor Ir. A. E. Dinger (1923), de werkzaamheden voor „Spruit en Bosch” te Haarlem (1928-1929), „De Hoppenhof” te Laag-Keppel (1932) en de aanleg van de tuin op de houtvesterij „Het Noordhout” te Driebergen (1934).

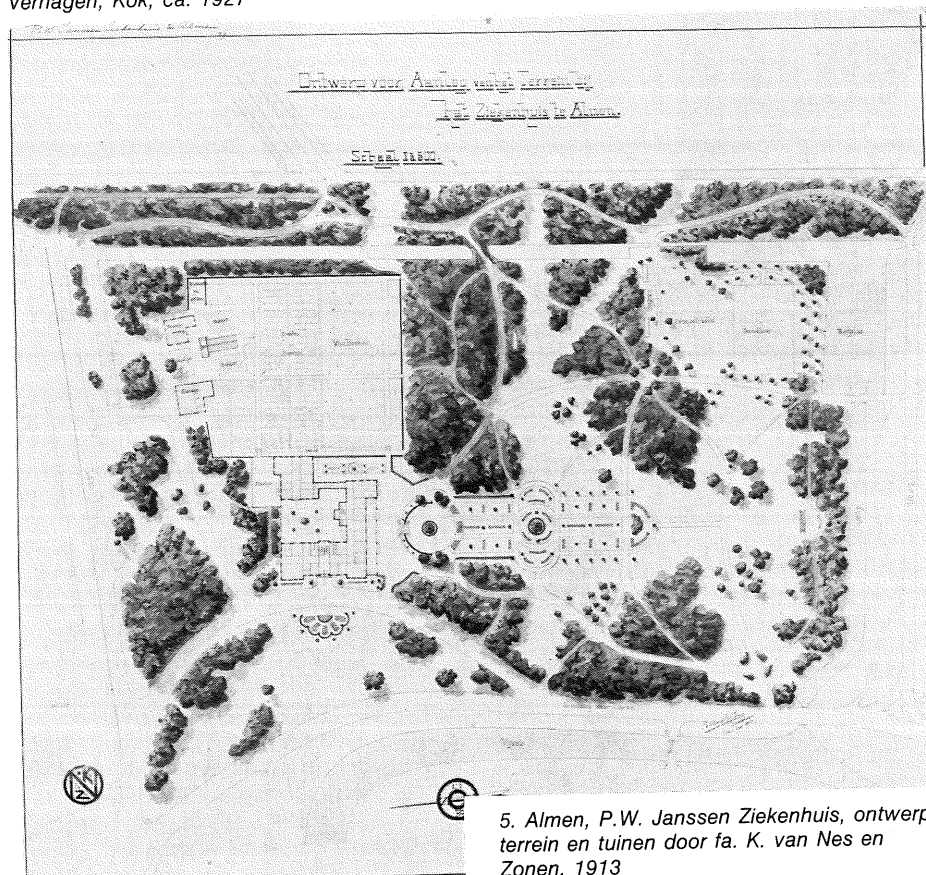
De opdracht van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde, het ontwerpen van de terreinen voor de Grote Keuring van de Nationale Tuinbouwtentoonstelling (Welgelegen/Apeldoorn, 9-12 augustus 1933) is als een bijzondere particuliere opdracht te beschouwen.

Van Nes' stijlopvattingen

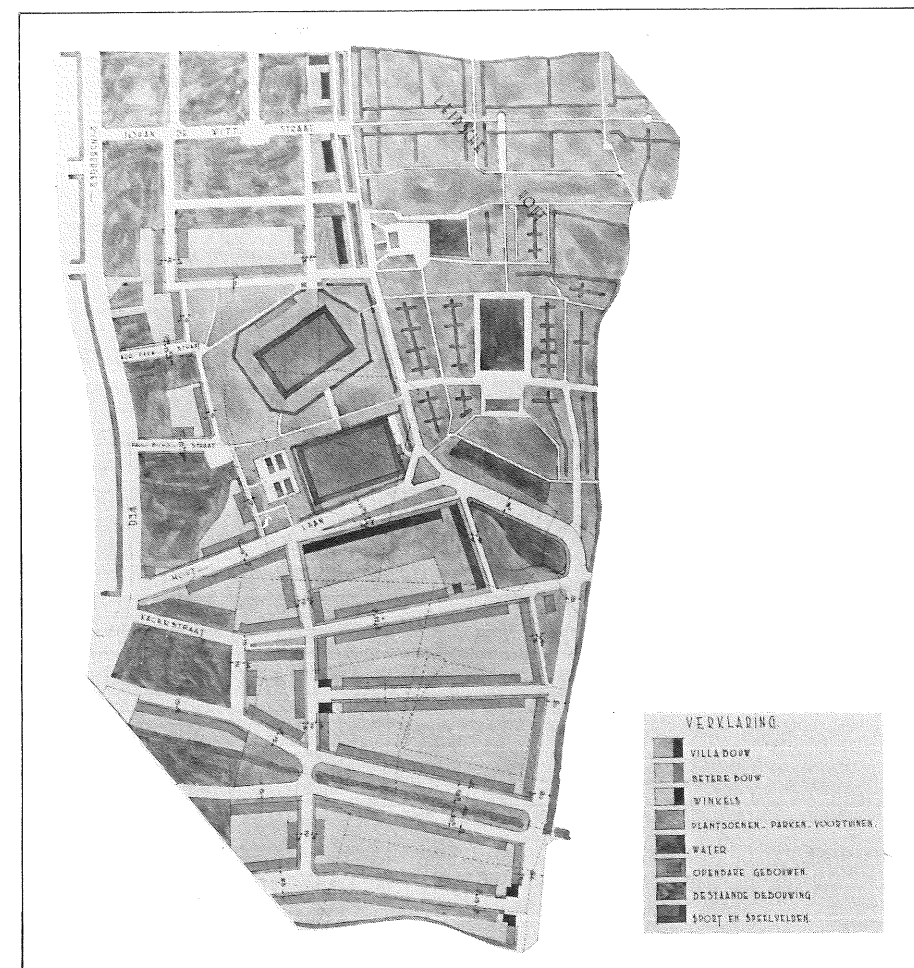
Ter gelegenheid van het Internationale Tuinbouwcongres in Amsterdam in 1923, werd een referaat van K. C. van Nes uitgebracht, getiteld „De

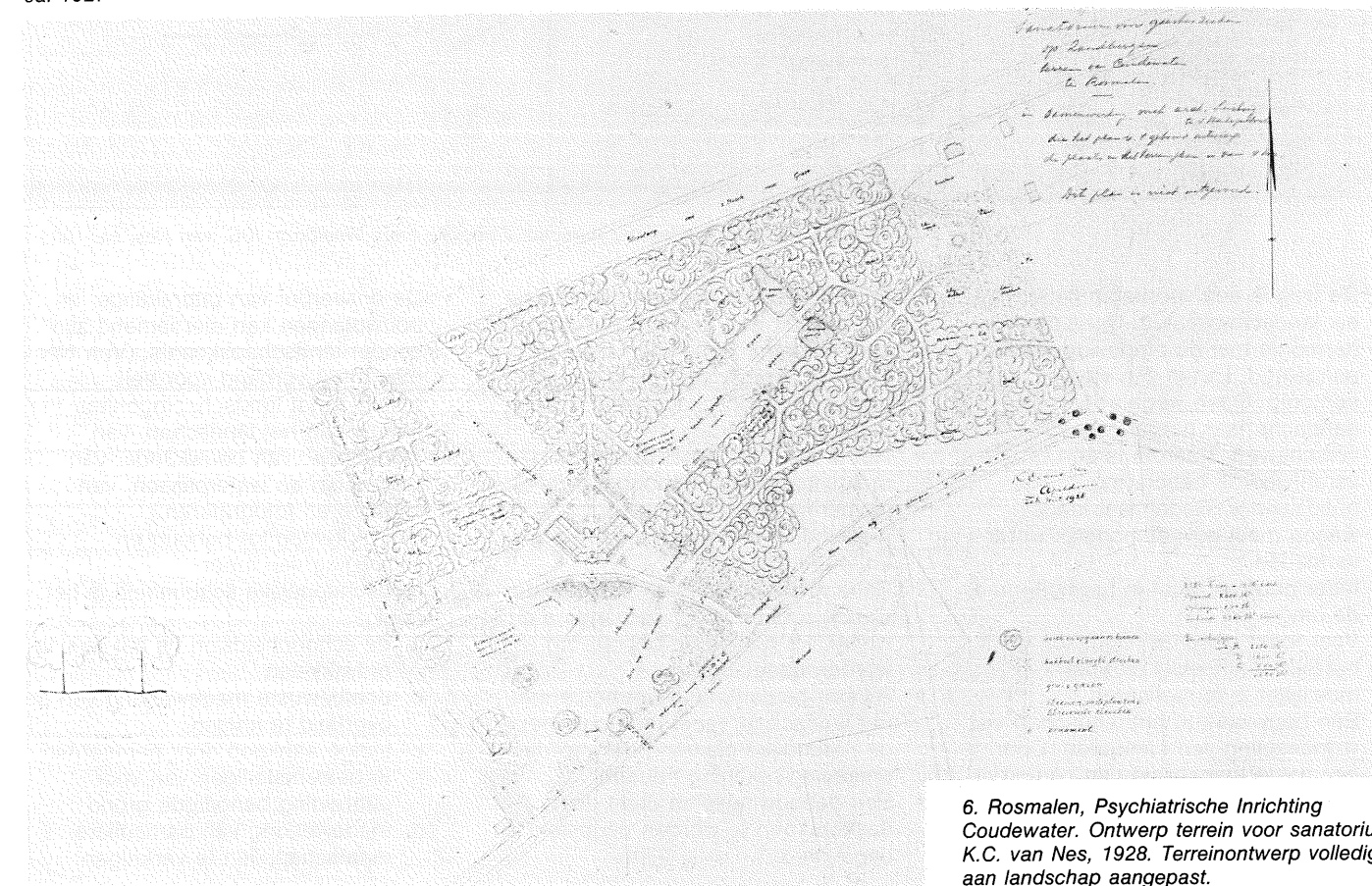
3. Leidsche Hout, ontwerpplan van Architectenbureau Granpré Molière, Verhagen, Kok, ca. 1927

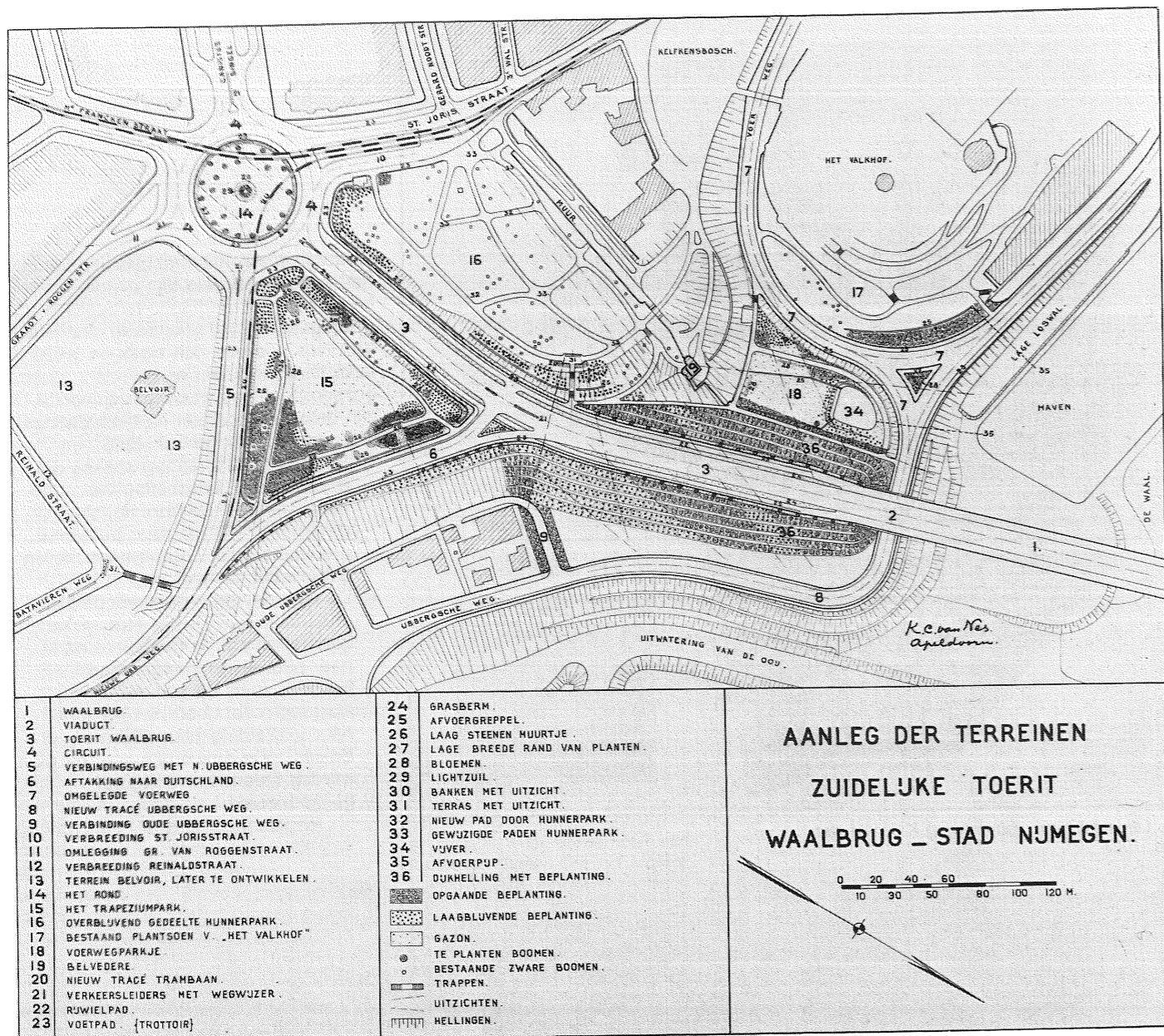
5. Almen, P.W. Janssen Ziekenhuis, ontwerp terrein en tuinen door fa. K. van Nes en Zonen, 1913

4. Leidsche Hout, voorontwerp K.C. van Nes, ca. 1927

6. Rosmalen, Psychiatrische Inrichting Coudewater. Ontwerp terrein voor sanatorium K.C. van Nes, 1928. Terrainontwerp volledig aan landschap aangepast.

7. Nijmegen. Ontwerp aanleg der terreinen Zuidelijke toerit Waalbrug. K.C. van Nes, ca. 1933

- De weg is een voorname factor in elk landschapsbeeld. Deze moet in harmonie met de omgeving worden aangelegd. Lanen zijn vaak eentonig. Open wegen doen de aandacht naar het landschap verschuiven. Daarom is een verantwoorde bebouwing noodzakelijk. Regelmaat langs wegen moet zoveel mogelijk worden vermeden.
- Ieder gebouw moet in harmonie met de omgeving zijn.
- Voor ieder gebouwencomplex geldt hetzelfde, alhoewel dit veel moeilijker is te realiseren.
- Een bouwwerk in het landschap eist verdoezeling van contouren. Door een juiste toepassing van bomen en planten ontstaat samensmelting van het omringende landschap.
- Esthetische eenheid in bouwwijze is vereist bij nieuwbouw. Men kan dit

- bewerkstelligen door de esthetische leiding aan één persoon of college op te dragen. Bovendien moet de bouw in overeenstemming met het bestaande landschapsbeeld worden gebracht.
- Het is van zeer groot belang (uit maatschappelijk oogpunt) dat de uitvoering en omgeving van nieuwbouw esthetisch verantwoord en vriendelijk is.
- Behalve parken dienen er beplante wandelstroken voor voetgangers en wielrijders tussen de bebouwing te worden aangelegd.
- Bij een beplanting in harmonie met het landschap, moet men ook met de natuurlijke plantengroei van de omgeving rekening houden.
- Een bebouwingsplan dient door deskundigen te worden opgesteld en uitgevoerd.

- De ontwerper van uitbreidings- en bouwplannen kan niet iemand zijn zonder landschapskennis. (Van Nes pleit in dit verband voor een opleiding tot landschapingenieur met kennis van het landschap, van stedenbouw, van bouwkunde, van landmeten en waterpassen, van tekenen en fotograferen.)
- Om te komen tot behoud en verkrijging van meer landschappelijke schoonheid is het nodig:
 - a. de schoonheidszin bij het volk te ontwikkelen
 - b. doelbewuste medewerking van de overheid te krijgen
 - c. tijdige aankoop door gemeenten te bewerkstelligen van voor uitbreiding benodigde grond
 - d. medewerking van particuliere maatschappijen te verkrijgen.

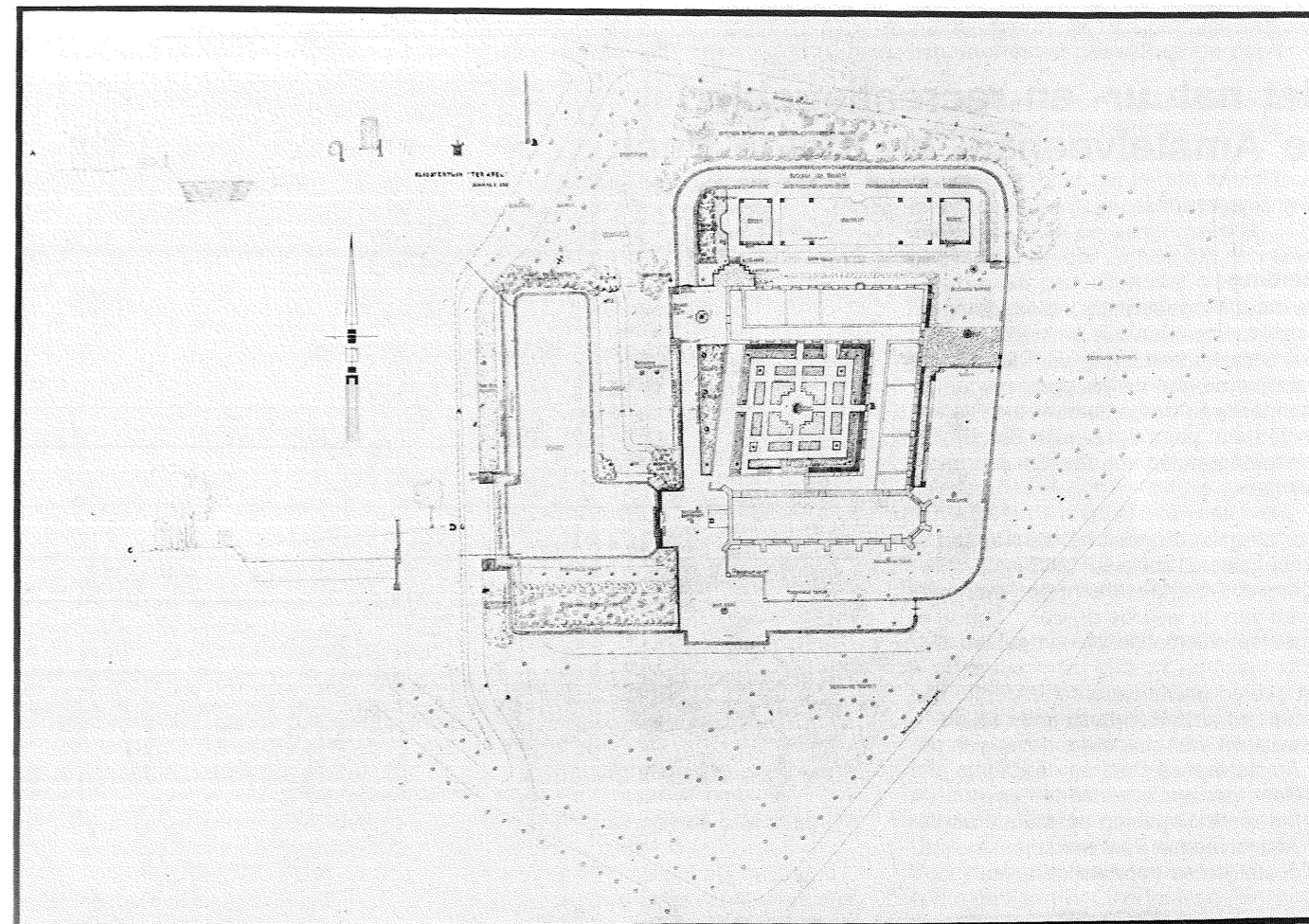
Het is opvallend hoezeer deze stellingen van Van Nes overeenkomen met de uitgangspunten van zijn tijdgenoot en collega de landschapsarchitect S. Voorhoeve¹. Resumerend kunnen we zeggen dat Van Nes bij het ontwerpen van uitbreidingsplannen zeer veel waarde hechtte aan een uitvoering van bebouwing en wegen in harmonie met het landschap door een team van deskundigen. In dit verband kan gezegd worden dat Van Nes altijd een zeer uitgebreide voorstudie verrichtte vóór hij tot ontwerpen van projecten overging en dat hij grote zorg besteedde aan de keuze van beplanting, aangepast aan de

omgeving. Hij legde een grote belangstelling aan de dag voor de wilde flora, die hij o.a. toepaste in „De Leidsche Hout“ en langs de Rijkswegen.

Naast zijn „eigen stijl“ bij uitbreidingsplannen en wegbeplantingen, werkte Van Nes bij zijn vroege ontwerpen voor villatuinten en bij zijn inrichtingsplannen voor ziekenhuis- en gestichtsterreinen veel in de decoratieve (moderne geometrische) stijl. Goede voorbeelden hiervan zijn de tuin van Ir. A. E. Dinger, het P. W. Janssen Ziekenhuis, het eerste (niet gekozen) sterk symmetrische ontwerp voor de Leidsche Hout en zijn

wandeltuinen op inrichtingsterreinen en binnentuinen bij woningcomplexen. De veronderstelling (in „GROEN“ 1985, no. 3, pag. 14) dat G. Bleeker de eerste tuinarchitect zou zijn geweest die in opdracht van een woningbouwvereniging zich met volkswoningbouw bezighield, blijkt niet juist te zijn. K. C. van Nes ontwierp reeds in 1920 in opdracht van de Woningbouwvereniging „De Goede Woning“ groenvoorzieningen voor het wooncomplex „Op de Westerenk“ te Apeldoorn. De landschapsstijl paste Van Nes nauwelijks in zijn ontwerpen toe. Zijn projecten waren er minder geschikt voor.

8. Ter Apel. Ontwerp inrichting kloostertuin en omgeving door Verdenius, 1932

Overzicht van werken

De chronologische Werkenlijst, opgesteld op basis van gegevens in de Speciale Collecties aanwezig, informeert ons over:

- geografische verspreiding van de projecten
- verdeling van de projecten door de jaren heen
- eventuele beplantingsgegevens
- opdrachtgevers
- architecten van de verschillende projecten

Verreweg de meeste projecten liggen in Gelderland (met name Apeldoorn en omgeving), Noord-Holland en Limburg. Het oudst gedateerde werk is van 1909, terwijl er ook enkele ongedateerde, vroegere (vanaf 1907) ontwerpen in de Van Nes-Collectie aanwezig zijn. Het meest recente ontwerp in de collectie dateert uit 1952 (terreinen Lagere Landbouwschool Apeldoorn). Zijn meeste opdrachten zijn tussen 1925 en 1940 gedateerd.

Bepantingsgegevens zijn behalve op de beplantingsplannen in enkele gevallen in aparte lijsten beschikbaar. Van Nes ontving vele opdrachten van grote instellingen en overheidsinstellingen, zoals van de Rijkswaterstaat en de Staatsmijnen Limburg. Daar ook in de John Bergmans-Collectie veel ontwerpen voor de Staatsmijnen bewaard zijn gebleven (hij ontwierp veel groenvoorzieningen voor woningcomplexen bij de Oranje Nassaumijnen en de Lauramijn en de recreatieoorden Schuttersveld en Steinerbos), is nu een dieper inzicht te verkrijgen in de voorzieningen die voor mijnwerkers werden aangelegd. Bestekken van de volgende architecten zijn aanwezig: H. A. J. Baanders, Bureau Feenstra en Van Broekhuizen, Bureau Granpré Molière, Verhagen en Kok, J. H. Klosterz, J. Kortlang, A. J. Kropholler, Bureau L. van der Laan en Ir. J. A. van der Laan, Bureau K. C.

Suijling en Zn, Bureau Thunissen en Hendricks, P. Vorkink, A. H. Wegerif en V. de Wolf. Ook bevindt zich in de collectie een ontwerp van de kloostertuin in Ter Apel naar Verdenius. Van Nes reorganiseerde in Ter Apel de omliggende wegen bij dit kloostercomplex.

Literatuur

E. Kruyt: K.C. van Nes 75 jaar in „De Boomkwekerij” 1951, no. 13, p. 109.
K. van Nes en Zonen: Catalogi/Prijscuranten 1901-1932.
K.C. van Nes: De verzorging van natuurschoon en van het landschapsbeeld bij bebouwingsuitbreiding.
Internationaal Tuinbouwcongres 1923 Amsterdam.
Documentatiemateriaal: Afd. Speciale Collecties, Bibliotheek L.H. Wageningen. Familiegegevens werden verstrekt door het Gem. Archief Apeldoorn.

1. Zie artikel over de landschapsarchitect S. Voorhoeve, „GROEN” 1985, no. 2 pag. 7.